

Степико В.П.

*кандидат філософських наук, доцент, професор кафедри соціології
Інститут соціології, психології та соціальних комунікацій
Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова*

ВИКЛИКИ МОДЕРНІЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Для України, яка прагне відбутися як незалежна держава та зайняти достойне місце серед демократичної світової спільноти, надзвичайно актуальними є соціальні перетворення, які найчастіше визначають як модернізація.

Зрозуміти зміст поняття модернізація і все розмаїття соціальних процесів, що ним позначається, допомагає визначення, яке їй дав польський соціолог П. Штомпка. Досліджуючи сутність модернізаційних процесів він зазначає, що поняття «модернізація» вживається у трьох значеннях: *по-перше*, у значенні прогресивних соціальних змін, коли суспільство рухається вперед відповідно до прийнятої шкали покращень; *по-друге*, означає комплекс соціальних, політичних, економічних, культурних і інтелектуальних трансформацій, що відбувалися на Заході з XV ст. і досягли свого апогею у XIX–XX ст. Сюди відносяться процеси індустріалізації, урбанізації, раціоналізації, демократизації, поширення індивідуалізму та мотивації успіху та ін.; *по-третє*, це процес, що відбувається у відсталих або слаборозвинутих суспільствах та пов'язаний із зусиллями, які спрямовані на те аби наздогнати провідні, найбільш розвинуті країни та наблизитися до центру сучасних суспільств, залишивши позаду периферію [1, с. 170-171].

При дослідженні процесу модернізації українського суспільства, заслуговує на увагу і положення Ш. Ейзенштадта про те, що модернізація є революційним процесом підриву та зміни існуючих традиційних інституцій. Цей процес пов'язаний з певними структурними характеристиками, які є необхідними, але їх не слід розглядати як достатні умови успішної модернізації. Важливим фактором перемоги модернізації, зазначає вчений, є встановлення гнучких і одночасно ефективних символічних та організаційних центрів, здатних регулювати зміни [2, с. 660]. Саме це є надскладним завданням для народу, який не мав своєї державності, існував в складі інших імперій та соціальна практика якого перенасичена практиками авторитаризму. Так як демократизація суспільства передбачає не просто запровадження виборів, багатопартійності та ін., а і перетворення їх на дієвий механізм впливу суспільства на владу та визначення пріоритетів розвитку не популістськими гаслами політиків, а реальними соціальними змінами, які спрямовані на розбудову, за Б.Гаврилишиним, «нормальної держави». Складовими цього процесу є: політична свобода, відсутність безмежної прірви в добробуті між багатими та бідними, соціальна справедливість та добре ставлення до природи [3, с. 31].

Сьогодні можна вже говорити про те, що процес модернізації українського суспільства, який розпочинався майже спонтанно та

сприймався надто оптимістично, (особливо, у перші роки незалежності), демонструє невтішні результати, які є небезпечними для державотворчих процесів в Україні та свідчать про суперечливий зміст демократичних перетворень, загрожують цілісності української державі. Тому природно, що модернізація України уже не розглядається однозначно, тільки як позитивний процес вдосконалення суспільств, оскільки сама практика соціальних змін свідчить, що вона постійно супроводжується конфліктами і кризовими явищами, які нерідко не тільки ставлять під питання можливість позитивних змін, а й відкидають суспільство назад у його розвитку.

В певній мірі, саме це дало підстави дослідникам позначити феномен модернізації як конфліктний процес, що містить у собі періоди революцій та громадянських війн, соціально-важких потрясінь й болісних процесів... та зумовлює виникнення негативної мобілізації населення на основі зростання «дифузного масового роздратування, жаху, ненависті», що супроводжується почуттям спільності на основі появи «ворога» при перспективі «небажаного розвитку подій» та може зумовити контрмодернізаційну стратегію [4, с. 8].

Однак, на нашу думку, такі радикальні дії не стільки пов'язані з самим процесом модернізації, а є скоріше реакцією на невідповідність соціальних змін тим цілям, які проголошувалися за допомогою популістських гасел політиками, що приховували справжній зміст соціальних процесів, які започатковувалися владою та здійснювалися в її інтересах. Саме це зумовило, що суперечливість процесів соціальних змін почали позначити більш абстрактним поняттям «трансформація».

В цьому плані, слушним є пояснення співвідношення понять «модернізація» та «трансформація» М. Михальченком, який пише, що поняття «модернізація» акцентує увагу на аспекті поліпшення, удосконалення соціальних інститутів, суспільних відносин. І саме цим відрізняється від понять «розвиток», «трансформація», «зміна», що є більш нейтральними стосовно динаміки суспільного процесу, до його прогресивних тенденцій. Трансформація, зміна, розвиток можуть бути орієнтовані на зміну реалій куди завгодно: уперед, назад, убік, по колу і т.д. Модернізація ж орієнтує суспільство і його структури, сфери на вдосконалення, просування вперед, на розробку й реалізацію нових цілей, задач, пріоритетів, стратегій. Модернізація – це творчо-перетворювальна функція розвитку, але специфічна – як засіб оновлення суспільств. Модернізація, дійсно, є незавершеним проектом – проектом, що ніколи не завершується у глобальному вимірі. Суспільство, що завершило модернізаційний проект, може вирушати на історичний смітник [5, с. 34-35].

Тобто, як ми бачимо, поняття «модернізація» та «трансформація» використовуються для пояснення соціальних змін, що відбуваються у суспільствах, але якщо поняття «модернізація» передбачає вдосконалення соціальної системи, то «трансформація» відображає соціальні процеси, що відбуваються в країнах, які здійснюють перехід (транзит) від системи, що була визнана неефективною та не зважаючи на офіційні заяви про зміни

продовжує функціонувати за принципом авторитаризму, що позбавляє суспільство можливості впливати на рішення, які приймає влада.

Крім того, використання цих понять пов'язане з тим, що модернізаційні процеси відбуваються у різних формах. Якщо органічна модернізація передбачає осучаснення системи, адаптацію її до нових умов, пошук оптимальних механізмів для її подальшого функціонування, то неорганічна модернізація пов'язана з переходом до іншої, якісно відмінної системи, пріоритети якої визначають саме політики, які при відсутності ефективних демократичних механізмів контролю за владою, використовувати ситуацію та ресурси суспільства на свій власний розсуд та в своїх інтересах.

Тому для західної цивілізації поширеною практикою соціального розвитку є реформи, які пов'язані не просто із змінами, а із змінами, що ведуть до покращення життя людей, зазвичай, за рахунок розширення їх політичної або економічної свободи, або першого та другого разом [6, с. 19], а не за рахунок політичних заколотів, інтриг, що дозволяють використовувати переможцю влади потенціал країни на свій власний розсуд. Узагальнення ж змін в українському суспільстві за роки незалежності дало підстави українським науковцям характеризувати їх сутність амбівалентністю прийняття рішень [7].

В значній мірі, саме ця амбівалентність прийняття політичних рішень призвела до двох потужних соціальних вибухів у суспільстві (Майдану та Євромайдану), які продемонстрували незгоду громадськості з владою, яка наголошувала на демократичних перетвореннях, але продовжувала використовувати старі, перевірені авторитарні методи правління, що порушували такі важливі демократичні цінності, як верховенство права, рівність всіх перед законом, повагу до прав та свобод громадян і т.ін..

Чи вдасться українському суспільству досягти успіхів на шляху модернізації та наблизитися до рівня розвинутих країн, використавши свій потенціал? Це, в певній мірі, буде залежати від того наскільки цивілізовано, на демократичних засадах ми зможемо подолати авторитарну практику розробки, прийняття та впровадження соціально значущих рішень владою, уникаючи спокуси використовувати її в вузько корпоративних інтересах та створити дієву, самодостатню соціальну систему, яка «працює» на благо всього суспільства, а не кілька десятків «Сімей». Практика останніх подій демонструє, що на цьому складному та суперечливому шляху, українське суспільство здобуває значний соціальний досвід. І якщо під час помаранчевої революції громадяни щиро вірили в порядність та силу окремих політиків, то Євромайдан продемонстрував свою зневагу до махінацій політиків і спробу громадян самим визначити в якому суспільстві вони хочуть жити, а останні президентські та парламентські вибори – що політики можуть отримати вотум довіри, але суспільство сьогодні прискіпливо відстежує та оцінює їх дії, що позначається на рейтингах політичних сил та поступово звужує поле їх авторитарних практик.

Література

1. Штомпка П. Социология социальных изменений. – М.: Аспект Пресс, 1996. – 416 с.
2. Eisenstadt S.N. Transformation of Social, Political and Cultural Orders in Modernization //American Sociological Review/ – 1965. – V. 30, № 5.
3. Інтерв'ю з Б.Гарврилишиним «Українці бізнесу традиційно ніколи не мали. Або хлібороби, або інтелігенція» // Країна, 2011, № 35 (88). – С. 31-32.
4. Трубицын Д.В. «Модернизация» и «негативная мобилизация» конструкты и сущность //Социс 2010, № 5. – С. 3-13.
5. Михальченко М.М. Україна як нова історична реальність: запасний гравець Європи. – Дрогобич: Відродження, 2004. – 488 с.
6. С. Козн «Вопрос вопросов»: почему не стало Советского Союза? – М. АИРО-XXI; СПб.: Дмитрий Буланин, 2007. – 200 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [Vopros_Voprosov.pdf-Adobe Reader](#)
7. Головаха Є., Паніна Н. Основні етапи і тенденції трансформації українського суспільства: від перебудови до «помаранчової революції» // Соціологія: теорія, методи, маркетинг, 2006, № 3. – С.32-51.

Супрунець Т.А.

*аспірант кафедри історії та теорії соціології
Львівський національний університет імені Івана Франка*

ДОВІРА ТА НЕДОВІРА КРИЗЬ ПРИЗМУ ІДЕЙ СОЦІОКУЛЬТУРНОГО ПІДХОДУ

Функціонування сьогочасних суспільств (у тому числі й українського) позначене впливом низки факторів, пов'язаних із формуванням та відтворенням довіри та недовіри. У сьогоднішніх українських реаліях актуальним є комплексне дослідження взаємозв'язку цих феноменів, який відображає рівень готовності населення до проведення реформ та переконфігурації соціальних умов життя відповідно до викликів сучасності.

Доцільно розглянути поняття довіри та недовіри у межах соціокультурного підходу, аксіомою якого є те, що будь-який феномен (у тому числі й довіра / недовіра) у своїй структурі характеризується певним співвідношенням соціального та культурного елементів залежно від конкретно-історичних умов [7, с. 41]. Соціокультурний підхід набуває особливої актуальності в умовах постіндустріального суспільства, соціологічне знання в межах якого характеризується парадигмальним зсувом – превалюванням культурної проблематики серед соціологічних досліджень [6, с. 10]. Отож, в межах цього підходу культура виступає джерелом для зародження та відтворення довірчих відносин на різних рівнях взаємодії. До соціокультурних факторів, що впливають на розвиток довірчих відносин, можна віднести історичну спадщину, традиції, символи, стереотипи, якості